

JOQARI KATEGORIYALI FUTBOL KOMANDA FURBOLSHILARDIŃ TEXNIK-TAKTIK İMKANİYATLARIN ASIRIW NATÍYJELERÍ

Shawdirbaev Raxat Samender uli

*Qaraqalpaq mámleketlik universiteti “Fizikalıq tárbiya hám sport
shiniǵıwlariniń teoriiyasi hám metodikasi”2-kurs magistrantı*

Ilmiy basshi: b.i.k.doc. Utepbergenov A.Q

Rezyume: Ilmiy maqalamızda joqari kategoriyali futbol komanda furbolshilardiń texnik-taktik imkanıyatlari asiriw natıyjelerı haqqında maǵlıwmatlar berilgen. Hújimge ótiw uqıbin jetilistiriw natıyjeliligi, sapalardı rawajlandırıwǵa tiyisli shiniǵıwlardıń shuǵıllaniw barisi, sportshilardiń fizikalıq hám funksional múmkinshiliklerden qollanıwı haqqında aytiladi. Alınǵan nátiyjeler haqqında maǵlıwmatlar berilgen. Hár bir maǵlıwmat ilmiy jaqtan talqılǵan.

Tayanish sózler: futbol sporti, natıyjeler, ustaz –trenerler, futbol klubi, hújim háreketler, metodika

Rezyume: Ilmiy maqolamızda yo'qori kategoriyali futbol komanda futbolchilarning texnik-taktik imkoniyatlarini oshirish natijalari haqida ma'lumotlar berilgan. Hujumga o'tishlik uqibin takomillashtirish samaradorligi, sifatlarni rivojlantirishga tegishli mashg'ulotlarning shug'ullanish davri, sportchilarning fizik va funksional imkoniyatlarni qo'llash haqida aytiladi. Olingan natijalar haqida ma'lumotlar berilgan. Har bitta ma'lumot ilmiy tarafdin tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: Futbol sporti, natijalar, ustoz -trenerlar, futbol klubi, hujum harakatlar, metodika

Резюме: В нашей научной статье представлена информация о результатах повышения технико-тактических возможностей футболистов команд высшей категории. Переход в атаку говорит об эффективности совершенствования сноровки, о периоде занятий, связанных с развитием качеств, о применении спортсменами физических и функциональных возможностей. Приведены данные о полученных результатах. Каждая информация была проанализирована с научной стороны.

Ключевые слова: Футбол спорт, результаты, тренеры-наставники, футбольный клуб, атакующие действия, методика

Summary: Our scientific article provides information on the results of increasing the technical and tactical capabilities of football team players in the category of non-football. The transition to the offensive is said about the effectiveness of effective improvement, the period of engagement of appropriate training in the development of qualities, the application of physical and functional capabilities of athletes. Information

about the results obtained is given. Each information was analyzed from the scientific side.

Key words: Football sports, results, mentor-coaches, football club, offensive action, methodology

Futbol házirgi kúnge kelip dúnya boyınsha birinshi darejeli oyın esaplanadı. Futbol sport túri kúnden kunge rawajlanıp barmaqda. Oyın usılları rawajlanıp, futbolshı háreket iskerligi qıyınlasıp barmaqda. Futbol oyını tiykarǵı háreket sapaların - háreket tezligi hám anıqlıǵın, shaqqanlıqtı, kúshdi, shıdamlılıqtı rawajlandırıwǵa biyimlestiredi. Kóp sanlı jas balalardı futbolǵa bolǵan úlken qızıǵıwshılıqların tekǵana fizikalıq rawajlandırıp qalmaq pedagogikalıq tásir etiwde hám tárbiyalaw processinde tiykarǵı faktor bolıp xızmet etiwı múmkin. Vazirlar mahkamasining “Qoraqalpóǵiston Respublikası” professional futbolni rivojlantırish, “Aral” futbol jamoasını qóllab-quvvatlash, moddiy-teznik bazasını mustahkamlash hamda kadrlar salohiyatini oshirish chora-tadbirlari tóǵrisidagi qarori. Bul hukimetlik párman hám qararlar Qaraqalpaqstan futbolınıń jánede rawajlanıwda úlken ahmiyet tásir etedi.

Húkimetimizdiń baslaması hám qollab — quwatlawı nátiyjesinde dene tárbiyası hám sport mámleketti social rawajlandırıwdıń baslı máselelerinen birine aylandı. Hukimetimiz dene tárbiyası hám sporttı atap aytqanda futboldı kúnnen-kúnge rawajlantırıp barıwǵa kórsetilgeni onıń ayqın dálili bolıp tabıladı. Qaraqalpaqstanlı futbolshıların sheberligin asırıw futboldı rawajlandırıw menen bekkem baylanıslı bolıp tabıladı. Joqarı kategoriyalı futbolshılar jarıstan aldınǵı sharayatlarda texnikalıq uqıp, taktik bilim, fizikalıq tayarlıq hám psixik tayarlıq muwapıqlıǵın kórsetip beriwı tiyis, bul olarǵa oyın dawamında eń jaqsı nátiyjelerdi kórsetiwge járdem beredi.[2]

Texnikalıq uqıp : Joqarı kategoriyalı futbolshılar jarıs aldından toptı uzatıw shınıǵıwlarında joqarı dárejedeǵı texnikalıq uqıptı kórsetip beredi. Olar ájayıp top qadaǵalawı, dribling, top uzatıwdıń anıqlıǵı hám anıqlıǵın kórsetip beredi.

Taktik uqıp : Jarıstan aldınǵı sharayatta joqarı kategoriyalı futbolshılar kóbinese oyınıń taktik talaplarına tayarlanıwǵa járdem beretuǵın taktik shınıǵıwlarda qatnasadı. Olar óz komandasınıń qalıplesiwi hám strategiyasınıń túsiniwlerin kórsetip beriwleri kerek jáne onı anıqlıq penen ámelge asırıwǵa komandaǵa úlken jetiskenlik alıp keledi dep oylaymız.

Baylanıs: Joqarı kategoriyalı futbolshılar jarıs aldından toptı uzatıw hám shınıǵıwlar waqtında komanda menen nátiyjeli baylanıs etediler. Olar maydanda háreketlerin hám háreketlerin muwapıqlastırıw ushın awızsha belgiler hám signallardan paydalanadılar.

Fizikalıq tayarlıq joqarı kategoriyalı futbolshılar oyın aldın jetisken fizikalıq jaǵdayı jaqsı bolıw kerek. Olar sport ushın zárúr bolǵan shıdamlılıq, tezlik, shaqqanlıq hám kúshni rawajlandırıwǵa járdem beretuǵın konditsioner shınıǵıwlar menen

shuǵıllanadılar. Jane de joqarı kategoriyalı futbolshılar oyın aldından psixik tayarlıq texnikası menen de shuǵıllanıwda úlken ahmiyetke iye. Olar ózlerin maydanda jaqsı oynawın miyında, oyda sawlelendiriwi hám oyındaǵı maqsetlerine itibar beriwı tiyis bolıp tabıladı. Oqıw -shınıǵıw procesiniń natiyjeliligi kópinshe kompleks kontrol etiwge, onıń shólkemlestiriwne hám mazmunına baylanıslı. Futbolshılardı pedagogikalıq, medicinalıq -biologiyalıq, bioximiyalıq, psixologiyalıq metodlar menen kompleks baqlawda tómendegilerdi óz ishine aladı:

- funktsional jaǵday;
- psixologiyalıq jaǵday;
- texnikalıq hám taktik uqıp

Shınıǵıwlar waqtındaǵı sonıń menen birge shınıǵıw tayarlıqlardan keyingi fiziologikalıq, bioximiyalıq, psixologiyalıq ózgerislerdiń muǵdarı hám baǵdarı shınıǵıw júklemeleriniń muǵdarı hám baǵdarı bahalanadı. Basqıshpa-basqısh baqlaw - bul futbolshılardıń hár bir tayarlıq basqıshınıń bası hám aqırındaǵı tayarlıq, ótiw dáwirlerindegi tayınlıǵın bahalaw bolıp tabıladı. Kúndelik baqlawda - aylıq hám háptelik cikller degi shınıǵıwlar nátiyjesinde júz beretuǵın fiziologikalıq, bioximiyalıq, psixologiyalıq ózgerisler hám júklemelerdiń muǵdarı hámde baǵdarı bahalanadı.

Futbolda hújimge bay hám qorǵawlıq háreketlerdiń analizi komandanıń iskerligi haqqında qımbatlı túsinikler aladı hám trenerge strategiyalıq qararlar qabıllawda járdem beredi. Bul analizden alınǵan tiykarǵı nátiyjeler tómendegilerden ibarat :

Topǵa iyelik qılıwda ústinlik etetuǵın komanda ádetde gol urıw hám oyındı baqlaw ushın kóbirek múmkinshiliklerge iye boladı. Iyelik qılıw statistikası, sonıń menen birge, komandanıń toptı baqlaw hám oyın tezligin belgilew qábiletin túsiniw imkaniyatın beredi.

Komandanıń soqqıları sanı onıń hújim qılıw natijesin bildirse, ótkerip jibergen soqqılar sanı bolsa qorǵawdaǵı kúshin kórsetedi. Nıshanǵa kóp hám anıq soqqı beriw kóbinese golǵa aylanadı, ótkerip jiberilgen soqqılar sanı bolsa bekkem qorǵaw dúzilisinен dárek beredi.

Top uzatıwdıń anıqlıǵı komandanıń onıń texnikalıq qábileti hám oyın usılınıń zárúrli kórsetkishi bolıp tabıladı. Topǵa iyelik qılıwdı jaqsı biletuǵın komandalar tuwrıdan-tuwrı futbol oynaǵanlarǵa qaraǵanda joqarı top uzatıw tezligine iye. Toplar komanda tárepinen toplar sanı onıń qorǵaw kúshi hám toptı qaytarıp alıwǵa tayınlıǵın kórsetedi. Kóbirek top ótkeretuǵın komandalar óz jantasıwlarında kóbirek topurar bolıwdı, kemrek toptı ótkerip jiberetuǵınlar bolsa jánede sistemalı tárzde qorǵanıladılar.[3]

Toptı tez qaytarıp alıwlar komandanıń qarsılas oyınıń oqıw hám háreketlerin aldınan biliw qábiletin kórsetedi, bul bolsa olarǵa toptı qaytarıp alıwın ańsatlastıradı.

Ушыма алғанда, футболдағы һүжим һәм қорғав һа́рекетлерин анализ қылу команданын күшли һәм һа́лсиз тәреpleri һаqqында қымбатлы тўсиниклер береди, тренерлер тактика, қалиплесив һәм ойышларды таңлау бойында стратегиялық қарарлар қабыллауда ярдем береди. Јарыс алдыннан футболшылар қорғав һәм һүжимдеги һа́рекетлерин ўйенив олардын шеберлигин рауайландырыу һәм асыривда зәрүрли аһмийетке ие. Ойын алдыннан тренерлер кóбинесе қарсыласларына күшли һәм һа́лсиз тәреplerин анализ етип, óз командасынын утив мүмкиншиликлерин максимал дареjеде асыратуғын ойын реjesин дүзеди. Бул анализ қарсылас команданын қорғав һәм һүжим стратегияларын ўйенивди óз ишине алады. Қорғав һа́рекетлерине топти жауласывди анықлау, дүгилесив, тутып алыу, белгилеу, тосиб қойыу һәм топти зонаны тазалау киреди. Һүжим һа́рекетлерине топ узатыу, dribbling, соққы берив, óтив, топти бас менен урыу һәм бас зонналарға жуғириу киреди.

Бул һа́рекетлерди жарыстан алдыңғы шараятларда ўйенив ушын тренерлер кóбинесе алдыңғы ойындар ямаса шынығыулар суwретлерин жузип алыу һәм кóрип шығыу ушын видео анализ қуралларында пайдаланады. Сонын менен бирге, олар ойышларға óз уқыптарын шынығыу ислелерине ярдем берив ушын арнаулы қорғав ямаса һүжим жағдайларды еликлеу етивши шынығыуларды óткеривлерин мүмкин.[4] Буннан тысқары, тренерлер жеңисти алдын ала билив һәм жақсыланыуы керек болған jerлерди анықлау ушын шынығыулар дауамында табыссыз гу́реслер ямаса óтивлер сыйақлы кóрсеткешлер бойында тренерлерди алып барыуы керек. Ушыма алғанда, жарыс алдыннан футболшылар қорғав һәм һүжимдеги һа́рекетлерин ўйенив натиьжели ойын стратегияларын ислеу шығыу һәм ойышлар шеберлигин асырив ушын зәрүрли аһмийетке ие. Футбол изертлеулеринде педагогика натиьжели тренерлик стратегиялары һәм шынығыулар техникасын ислеу шығыуда зәрүрли рол ойнайды. Тренерлер ойышлардын когнитив һәм физикалық қабилетлерин тўсинивлерин, олардын шеберлигин асыратуғын тиьйисли оқыу программаларын ислеу шығыулары керек. Инсан организми ушын ритмик искерлик (вақты менен уықын алмасынуы, кешге келип гевде дене температурасынын кóтерливи һәм азанға барып тóменлеви һәм басқанда) тўскени кóриуге болады. Сол себепли таярлық, шынығыу һәм дем алыу алмастыруу реjимин, сонын менен бирге футболшылар шынығыунын барлық процесин дүзиwде олар спорт искерлигинин стереотипин, суткалық, һаптелик, айлқ һәм жылқ ритми стереотиплерин есапқа алмаслық мүмкин емес.

“Кóp ислегенликден емес, балким жаман ислегенликден шаршатады һәм талақтырады”,- деп жузған еди Н. Ye. Vvedenskiy. [5]

Футбол командаларында таярлықлар, шынығыу һәм дем алыу бир нормада алмасынуу турса, спортшылардын шыныққанлық дареjеси тез биьимлесип барыуы, олардын функционал мүмкиншиликлери кóp кеңейиви кóрсек болады. Бул жақсы кейпийетта, қан тамыры урыунын азайыуында (нормалласыуында) һа́рекет реакциьасынын тезлесуwине, организмде тикленив процесинин тезленивинде һәм тағы басқаларда óз тасирин табады.

Paydalanilgan ádebiyatlar

1. Ministrlar Mekemesiniń “Dene tárbiyası hám sporttı jáne de rawajlandırıw ilajllari tuwrısında”gi Sheshimi, 1999 y. (60 -74).
2. Karimov I. A. Bárkámal áwlad - Ózbekstan rawajlanıwınıń tiykarı. “Shıǵıs”. Tashkent. 1997 y. 63 bet.
3. Postanovlenie Kabineta Ministrov Respubliki Uzbekistan “O merax po korennomu sovershenstvovaniyu organizatsionnix osnov i principov razvitiya futbola v Uzbekistane”. // Narodnoe slovo.- 1993.-17 yanvarya.
4. Ózbekstan Respublikasınıń “Dene tárbiyası hám sport tuwrısında”gi Nızamı, 1992 y (28-42).
5. Akramov R. A. Igrovie i trenirovochnie nagruzki v futbole. Uchebnoe posobie. Tashkent. Izdatel'stvo Abu Ali Ibn Sino. 2000 y.- 135 bet